

DONANMA-YI OSMANÎ MUAVENET-İ MİLLİYE CEMİYETİ: İZMİT MÜSTAKİL LİVASI ŞUBESİNİN ÇALIŞMALARI

Sedef BULUT*

Giriş

II. Meşrutiyet'in ilanını müteakip Osmanlı Devleti'nde birçok cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetlerin içerisinde, devleti ve milleti içinde bulunduğu güç durumdan kurtarmak amacıyla kurulan Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti önemli bir yere sahiptir.

Halktan ve sivil kurumlardan maddi yardım toplamak suretiyle, Batı'nın gelişmiş deniz kuvvetleri karşısında zayıf kalan Osmanlı Donanması'nı güçlendirmek amacıyla kurulan bu cemiyetin ortaya çıkışında, 3 Temmuz 1909'da Sultan Mehmet Reşat'ın huzurunda geçit töreni yapan gemilerin harap hali önemli rol oynamıştır. Kamuoyunda büyük üzüntü yaratan bu durum karşısında dönemin basınında çeşitli yazılar yazılmış, yarışmalar tertip edilmiştir¹.

Samimi duygularla ortaya çıkan donanmayı güçlendirme fikri bu cemiyetin kuruluşuna giden süreci başlatmıştır. İlk müteşebbisler olarak II. Belediye Dairesinden Doktor Hafız İbrahim, İsmail Hakkı, Başmühendis Haşim Bey ve Doktor Petraki Papadopulo Efendi görülmektedir. Fahri başkanlık için Said Paşa'ya teklif götürülmüş ve propaganda sağlamak için de bu konuda hassasiyet gösteren Tercüman-ı Hakikat gazetesinden yardım istenmiştir. Bir toplantı düzenleme kararı alan bu kişiler tüccarlara, belediyelere, kulüplere, basına vb. yerlere davetiye göndermişler ve davete icabet eden 28 kişi ile birlikte cemiyeti kurmuşlardır². Resmi onay alınır alınmaz faaliyete geçen cemiyet, kamuya yararlı dernek olarak görülmüş ve padişah tarafından himaye edilmiştir³.

Cemiyet, 19 Temmuz 1909 (6 Temmuz 1325) tarihinde kurulup, lağvedildiği 2 Nisan 1919 (2 Nisan 1335) tarihine kadar yaklaşık on yıl süreyle faaliyet göstermiş ve kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir⁴. "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti" adıyla kurulan cemiyet, 17 Şubat 1913 (4 Şubat 1329) tarihinde "Osmanlı Donanma Cemiyeti" adını almıştır. Bu değişikliğin sebebi ise zamanla çeşitli yardım kuruluşlarının ortaya çıkması ve özellikle Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti kurulduğunda yaşanan karışıklıktan

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, e-mail: sedefbulut@gmail.com

1 Selahittin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara, 2000, s. 9.

2 Ayrıntılı bilgi için Bkz. Özçelik, *a.g.e.*, s. 11-13.

3 Ayten Can Tunalı, "Aydın Vilayetinde Donanma Cemiyeti'ne Yapılan Yardımlarla İlgili Bir Belge", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, Ankara, 2006, s. 162.

4 Nurşen Gök, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 27, S. 43, Ankara, 2008, s. 77.

dolayı olmuştur. Ancak resmi olarak değişmesine rağmen, eski adı da kullanılmaya devam etmiştir⁵.

Donanma Cemiyetine ait belgelerin neredeyse hepsi TİTE arşivinde olup 30 bin kadar belge bulunmaktadır⁶. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Kızılay Arşivi'nde de bazı belgelere rastlanmakla birlikte bunlar TİTE arşivindeki belgelerle paralellik göstermektedir. Arşiv belgelerinin dışında Donanma Mecmuasında da cemiyet ile ilgili ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Dönemin basını da özellikle yardımlar konusu ile yakından ilgilenmiş, cemiyete yardım edenlerin isimlerini sık sık yayımlanmıştır. Bu anlamda Tanin gazetesi ön plana çıkmaktadır.

Donanma Cemiyeti ile ilgili olarak daha önce genel mahiyette tezler yapılmış ve TİTE arşivindeki belgelerin bir kısmı kullanılmıştır. Bu anlamda ilk çalışma Selahittin Özçelik'e aittir. Cemiyetin taşra örgütlenmesiyle ilgili olarak da Nurşen Gök'e ait bir tez çalışması bulunmaktadır. Bunun dışında birkaç makale dışında spesifik ve bölgesel bir çalışma yapılmamıştır. Bu bildiri Donanma Cemiyeti'nin İzmit bölgesindeki çalışmalarına dikkat çekerek, bununla ilgili belgeleri gün ışığına çıkarmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmek amacını taşımaktadır.

Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin Örgütlenmesi:

Donanma Cemiyeti, Nizamnamesinin 4 Kasım 1909 (22 Teşrinievvel1325) tarihinde onaylanmasından sonra, merkez ve taşrada kısa sürede örgütlenmeyi başarmıştır. Cemiyetin 13 Temmuz 1911 tarihinde yani kuruluşundan yaklaşık iki yıl sonra gerçekleştirilen ikinci kongresinde, Donanma Cemiyeti Umumi Merkezi'ne bağlı toplam şube sayısı 46 müstakil merkez şube ve 331 bağlı şube olarak açıklanmıştır. Çok geniş bir alana yayılan cemiyetin şubeleri: Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, İzmit, Bitlis, Bursa, Bolu, Çatalca, Diyarbakır, Sivas, Samsun, Trabzon, Kastamonu, Kala-yi Sultaniye, Konya, Mamuretülaziz, Van, Basra, Bağdat, Bingazi, Beyrut, Cebel-i Lübnan, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Hicaz, Halep, Resmo, Zor, Selanik, Suriye, Trablusgarp, Kıbrıs, Kudüs, Kandiye, Kosova, Medine-i Münevvere, Mısır, Manastır, Musul, Yanya, Yemen olmak üzere Berlin ve Paris'e kadar uzanmaktadır⁷.

Sadece ülke sınırları içinde değil, yurt dışında da kendisine faaliyet alanı oluşturan Donanma Cemiyeti, Anadolu'ya ağırlık vermiş ve İstanbul dışındaki ilk örgütlenmesini Kastamonu Vilayeti ile Bolu Sancağı'nda gerçekleştirmiştir. İstanbul'a coğrafi yakınlığı olan bu iki bölgeden sonra hızla İzmit, Konya, Aydın, Bursa, Karesi, Ankara, Adana, Edirne, Diyarbakır ile diğer liva ve vilayetlerde teşkilatlanmaya devam etmiştir⁸.

Cemiyetin şubelerinin teşkil edilmesinden sonra halkın donanma ianesi hakkında ikna edilmesi için faaliyetlerde bulunulmuş ve bu yönde büyük çaba gösterilmiştir. Bu konuda özellikle Cemiyet tarafından konferanslar düzenlenme yoluna gidilmiş, birçok gazetede yayınlar yapılmış ama en önemlisi Donanma Mecmuası bu dönemde önemli bir propaganda aracı olmuştur. Teşkilatlanma gerçekleştirilirken, şube başkanları ve diğer üyelerin yörelerinin etkili ve sevilen kişileri arasından seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu sebeple teşkilatlanmaya gidilen bölgede genellikle müftü, kadı, kaymakam, askeri komutanları gibi devlet görevlilerinin şube başkanı olmaları sık rastlanan bir durumdur. Bununla birlikte Gayrimüslim vatandaşların ileri gelenleri ve dini görevlileri Donanma Cemiyeti'nin şubelerinde üyelik görevini üstlenmişlerdir⁹.

5 Özçelik, *a.g.e.*, s. 14 ayrıntılı bilgi için Bkz. BOA. DN:66,BN:5, 15/B/1332.

6 Bkz. TİTE Katalog, A7, Ankara,2003.; A8, Ankara,2003.; A9, Ankara, 2005.

7 Gök, *a.g.m.*, s. 80.

8 Gök, *a.g.m.*, s. 80.

9 Gök, *a.g.m.*, s. 85.

Çok geniş bir alana yayılan Donanma Cemiyetinin başlıca gelir kaynağı öncelikle milletin kendisi olmuş ve fedakârlık esasına dayanmıştır. Esasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu zor günlerde bu cemiyetin teşkilinden önce de çeşitli kuruluşlar aracılığı ile donanma için yardım faaliyetleri mevcuttur. Ancak Donanma Cemiyeti aracılığı ile halkın yardım istekleri ve yardım komisyonları teşkilatlı bir hale gelerek tek çatı altında toplanmıştır.

Bu cemiyet sayesinde, sabit olan ve olmayan yardımlardan kurban derisi gelirlerine, eşya yardımlarına, Donanma Mecmuası satışına, kartpostal, takvim, sergi, sigara kâğıdı, kibrit hissesi deniz yarışları gelirleri, madalya harçları, rozet, kol düğmesi tiyatro gelirleri, hazine tahvilatı kupon gelirleri, piyango gelirleri, ziraat hâsılatı, ikramiye hâsılatı, mülki ve askeri memurların maaş taahhütleri gibi pek çok farklı şekillerde hatırı sayılır bir gelir elde edilmiştir¹⁰.

Bilgilendirme gezilerinin yanı sıra şubelerin teşvik heyetleri oluşturmaları, buldukları bölgenin en küçük birimlerine kadar halkı ianeye teşvik için Donanma Cemiyeti'nin amaçlarını yüz yüze halka anlatmaya çalışmaları en önemli yardım toplama yöntemi olmuştur. Her bir heyet üyesi toplanan kadın ve erkeklerle bire bir görüşmüş ne kadar donanma ianesi verebileceklerini tespit ettikten sonra da bu ianenin nakden ya da ayni, bir defada ya da aylık ne suretle ödeneceğini öğrendikten sonra iane defterlerine kaydetmekle görevlendirilmiştir¹¹.

Söz konusu bu yardımlarla birlikte tahttan indirilen II. Abdülhamid'e ait mücevherlerin gelirleri, hanedan mensuplarının yardımları ve açık arttırma da satılmak üzere verilen eşyaların gelirleri kadar yurtdışından gelen yardımlar da oldukça önemlidir¹².

Bu dönemde, Donanma Cemiyeti ile benzer faaliyetler gösteren ve zaman zaman işbirliği içinde bulunan bir diğer cemiyet ise Müdafaa-i Milliye cemiyetidir. Bu cemiyet, Donanma Cemiyeti ve Hilal-i Ahmer gibi “*amme menfaatine hadim*” yani kamu yararına hizmet eden dernek statüsünde kabul edilmiş, ancak giderek İttihat ve Terakki Partisi'nin yan kuruluşu olarak algılanmaya başlamıştır¹³. Paramiliter cemiyetler arasında gösterilen Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti özellikle ordunun savaştığı cephelerde gerekli hastane ve malzeme temininde büyük katkı sağlamıştır¹⁴. Donanma Cemiyeti ile birçok defa birlikte hareket eden Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti bu cemiyetle ortak kaderi de paylaşmış, her iki cemiyet de aynı gerekçe ile kapatılmıştır¹⁵.

Donanma Cemiyeti de Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti gibi tiyatro vb. kültürel alanlarda faaliyet göstermiştir. Donanma Cemiyeti, aynı zamanda Türk Sinemasına katkıda bulunmuş ve ilk konulu filmlerini gerçekleştirmiştir¹⁶.

Selahattin Özçelik'e göre Donanma Cemiyeti sadece devletin öncülüğünde kurulmuş bir cemiyet olmayıp, devleti yönetenler tarafından faaliyetleri kolaylaştırılan ve millet yararına, paramiliter bir cemiyettir. Çünkü Donanma Cemiyeti'nin kurulduğu dönemde henüz devlet= İttihat ve Terakki= hükümet denklemi gerçekleşmemekle birlikte, millet= hürriyet= cemiyet fikri hâkimdir¹⁷.

10 Ayrıntılı bilgi için Bkz. Özçelik, *a.g.e.*, s. 199-200.

11 Gök, *a.g.m.*, s. 85.

12 Özçelik, *a.g.e.*, s. 208-225.

13 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler; İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, C.1, İstanbul, 1988, s. 476.

14 Ayrıntılı bilgi için Bkz. Erdal Aydoğan, “Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve I. Dünya Savaşı'nda Bazı Çalışmaları”, *Atatürk Dergisi*, C.3, S. 3, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Ocak 2003, s. 67-74.

15 Tunaya, *a.g.e.*, s. 482.

16 Selahattin Önder - Ahmet Baydemir, “Türk Sineması'nın Gelişimi(1895-1939)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 2, Aralık 2005, s. 120.

17 Özçelik, *a.g.e.*, s. 5.

İzmit Müstakil Livasının Kuruluşu ve Faaliyetleri

Donanma Cemiyetinin önemli temsilcilerinden olan İzmit Müstakil Livası Şubesi, 31 Aralık 1909'da kurulmuş olup, şubeleri ise şu şekilde sıralanabilir. Merkez kazası ve Ermiş, Yalova Kazası, Karamürsel Kazası ve İznik nahiyesi şubeleri, Kandıra kazası ve Şenciler, Kımas, Akçaova nahiyeleri, Geyve, Akhisar, Taraklı, Adapazarı, Hendek, Karasu, Sapanca ve Akyazı nahiyeleri¹⁸.

İzmit Donanma Cemiyeti Heyet İdaresinde tıpkı diğer bölgelerde olduğu gibi, yörenin ileri gelenlerinin isimlerine rastlanmaktadır. Tüccar Hacı Ali Bey(başkan), Aza Belediye Reisi Abidin Efendi, Umumi Meclis Azası Hakkı Bey (başkan yardımcısı), Azadan Müderrisiyun Rafet Bey, Belediye Azası Hacı Refetzade Cemal Efendi, Belediye Azası Karabet Efendi, Belediye Azası Eşraf Efendi, Meclis İdare Azası Ahmet Efendi, Aza Reji Katibi Şevki Efendi¹⁹.

İstanbul'a yakın olması ve stratejik konumuyla önemli merkezlerden olan İzmit şubesi özellikle toplanan yardımlar hususunda ülke genelinde üst sıralarda yer almıştır. Mesela, 1913-1914 yılları arasında vilayetler genelinde iane miktarlarına bakıldığında Aydın Vilayeti ilk sırada yer alırken, İzmit Mutasarrıflığının iane geliri (667.930,30 kuruş-para) olarak görülmektedir²⁰. Ülke genelinde olduğu gibi İzmit'te de, Donanma Cemiyeti için toplanan bağışlar arasında İzmit Polis Teşkilatı memurlarından, İzmit gümrüğü hamallarına kadar geniş bir yelpazede yapılan yardımlar göze çarpmaktadır²¹.

Yardımlarda bulunanların Donanma Madalyası ile taltif edilmesi ve isimlerinin gazetelerde yayınlanması bu bağışları cazip hale getirmiştir. TİTE arşiv belgeleri arasında yardımların gazetelerde yayınlanması hususunda taleplerin bulunduğu pek çok yazı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra hangi konularda yardım yapılacağı hususunda görüş bildiren ve önerilerde bulunulan, tüccardan ve diğer vatandaşlardan gönderilmiş yazılara da rastlanmaktadır. Buna örnek olarak Adapazarı Osmanlı Ticaret Şirketi idare memuru Mihran Meşakyan Efendi'nin söz konusu bölgeden İstanbul'a ithal edilen patateslerden Cemiyete bir miktar gelir ayrılması hususundaki yazısı gösterilebilir²².

Bu minvaldeki yazılara ilginç bir örnek Donanma Cemiyeti Riyaset-i Aliyyesi'ne hitaben posta pulları hakkında yazılmış bir yazıdır. Kânunusani 329 tarihli yazıda, kendisini pul meraklısı bir vatanperver olarak nitelendiren bir kişi, Posta Nezareti'nin 2, 5, 10 ve 20 paralıklarından kırmızı kağıt üzerine yüz bin seri daha pul bastırıp, 37 paradan bunları Donanma Cemiyeti'ne mal etmesi durumunda, Cemiyetin bu seriyi 60 paraya pek kolaylıkla satabileceğini ve bu suretle oldukça mühim bir gelir elde edebileceğini ifade etmiştir²³.

Şüphesiz bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yukarıda da belirtildiği üzere yapılan yardımların gazetelerde duyurulmasına çok önem verilmiştir. 18 Şubat 1329 tarihli bir belgede donanma ianesi olarak civardan toplanan beş yüz kuruşun merkezi umumi veznesine teslim edildiği ve yardımlarda bulunan esnafın “*asar-ı hamiyet ve fedakarî-sezavar takdir ve teşekkür görülmüş*” olduğu ilan edilmiştir²⁴. Donanma ianesi açısından kurban derileri de önemli bir gelir kaynağı teşkil etmekte olup birçok yazışmaya da konu

18 Nürşen Gök, *Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim dalı, Ankara 2007, s. 198. Donanma Cemiyeti'nin şubeleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. TİTE Arşivi, K.214,BN,16.

19 Donanma Mecmuası, S. 47- 48, Kanun-u evvel – Şubat 1329/ Şubat-Mart 1914.

20 Gök, *a.g.m.*, s. 88.

21 TİTE Arşivi, KN:207, BN:10, 03.11.1329.

22 TİTE, KN:253,BN:8, 02.07. 1330.

23 TİTE, KN:207,BN:10-2001.

24 TİTE, KN:207,BN:10-1001.

olmuştur²⁵.

Donanma ianesi olarak çeşitli usuller benimsenmiş, çoğunlukla gönüllülük esasına dayanan bu yardımlarda bazen müzayede yoluna da gidilmiştir. 1914 yılında düzenlenen, Yalova ahalisinin muhtelif tarihlerde yapmış olduğu yardımları gösteren liste ilginç örnekler sunması açısından önemlidir²⁶.

Kasabada Derc Olunan İ'ânâtın Mikdarı

Para	Gurûş	Nev'-i İ'ânât
0	1212	Sultan Osman-ı evvel Dretnotu'nun Donanma-yı Osmânî'ye idhâl olduğu tebşirini hâvî telgrâfnâme üzerine derc olunan
20	736	Baliye Kâim-makamı Bedreddin Bey'in mahdûmu Raif Bey tarafından ihdâ olunan gümüş para çantasının bedel-i müzâyesesi
20	360	Şems Usta'nın ihdâ eylediği ekmek kadayıfının bedel-i müzâyesesi
30	56	Müftü Efendinin Kahvesinin bedel-i müzâyesesi
20	6	Bir kahve müzâyesesi
“	10	Müftü Efendinin çayının bedel-i müzâyesesi
15	50	Müteka'id Bekir Efendi'nin kahvesinin müzâyede bedeli
10	3	Halid Efendi'nin kahvesinin müzâyede bedeli
30	5	Seyyar vergü Katibi Hüsnü Efendinin kahvesinin müzâyede bedeli
“	26	Reji Memuru Celal Bey'in kahvesinin müzâyede bedeli
“	8	Şer'iyye İkinci Kâtibi Ahmed Efendi'nin kahvesinin müzâyede bedeli
30	48	Saatçi İsmail Efendi'nin portakal müzâyede bedeli
30	8	Kayıkçı Hacı Ali Ağa'nın Çaymüzâyede bedeli
“	35	Fahreddin Efendi'nin kahvesinin müzâyede olunan kahvenin bedel-i müzâyesesi
20	47	Sandık hâsılâtı
“	32	Sandık hâsılâtı
“	108	Sandık hâsılâtı
20	178	Kahveci Rıfat Efendi'nin bir gecelik hâsılâtı
“	204	Aşçı Ali Efendi'nin ihdâ eylediği Şam Baba tatlısı bedel-i müzâyesesi
“	108	Davidun(?) Efendi tarafından verilen
30	3	Merakyu(?) kahvesinde müzâyede olunan kahvenin bedel-i müzâyesesi
“	20	Fahreddin Efendi tarafından tıraş hasılâtı
20	52	Sandık hâsılâtı
“	20	Jandarma Sadık Onbaşı ve Jandarma Hüseyin tarafından
10	282	Dava Vekili Süleyman Efendi Tarafından ihdâ olunub müzâyede edilen gümüş zarf ve fincan bedeli
“	67	Reji İdâresi Memurîninin şehri taahhüdâtı
30	28	Sandık hâsılâtı
“	5	Rusumat memuru Hacı Dilaver Efendi'nin Nargilesinin müzâyede bedeli
10	45	Haçi Mihran tarafından ihdâ olunan mısır müzâyede bedeli
“	960	İsmet(?) Efendi tarafından ihdâ olunub müzâyede edilen bir çift gümüş tabak maa fincan bedel-i müzâyesesi
20	169	Rıfat Efendi'nin kahvesinden müzâyede edilen kahvenin bedel-i müzâyesesi
“	110	Muhâcir İbrahim kerimesi Mahmure Hanım tarafından ihdâ olunub müzâyede edilen terlik yüzü bedel-i müzâyesesi
20	25	Bir kahve müzâyesesi

25 TİTE, KN:225,BN:3-1001-2001.

26 TİTE, KN:205,BN:27-1001.

“	720	Eşrafdan Bakkal Ahmed Efendi tarafından ihdâ olunan bir çift lâmbanın müzâyede bedeli
“	180	Mezkûr lambaların piyango bedeli
20	104	Kadir Pehlivân’ın kahvesinin müzâyede bedeli
“	76	Kahveci İsmail Efendi’nin bir gecelik hâsılâtı
20	30	Mal Müdürü Danyel Bey’in sigarasının müzâyede bedeli
10	256	Saatçi İsmail Efendi’nin ihdâ eylediği saatin müzâyede bedeli
10	20	Merakyu(?) Kahvesinde müzâyede olunan bir kahvenin bedel-i müzâyedesini
“	330	Hanelerden derc olunan
“	46	Sandık hâsılâtı
05	6799	Yekûn

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi iane için her türlü fırsat değerlendirilmiş, çay ve kahveden kadayıf tatlısına kadar her şey müzayede konusu olmuştur. Bu listeye göre 6.799 kuruş 5 para yardım toplanmıştır. Köylerde toplanan yardım miktarı ise toplamda 14.517 kuruş 5 paradır²⁷.

Donanma Cemiyetinin İzmit şubeleri İstanbul’a yakınlığı dolayısıyla önemlidir. Söz konusu şubelerin faaliyetlerini tespit etmek açısından zaman zaman bölgeye yapılan teftişler sonucunda, müfettişler tarafından yazılan raporlar ehemmiyet taşımaktadır. Bu raporlar sayesinde bölgedeki yardım faaliyetleri ve şubelerin işleyişleri ile ilgili ayrıntılı bilgi edinmek mümkündür.

Osmanlı Devleti’nin cihat ilanı ve Birinci Dünya Savaşı’na girmesi ile birlikte iane ihtiyacı daha somut bir hal almıştır. Sapanca’dan, Donanma-i Hümayûn Cem’iyyeti Riyâset-i Aliyyesi’ne gönderilen 15 Nisan sene 331 tarihli belgeye göre, cihadın ilan edildiği gün “cümle İslâm’ın mâlen ve bedenen iştirak edeceği” fetva-yı şerifesi okunduğunda cümle ahali galeyana gelmiş, bu fetvayı gözyaşlarıyla dinlemişti. Tevfik Efendi’nin “*ey ahâli bu gün duracak gün değildir varımızı yoğumuzu âdili hükümetimize feda etmek zamanı gelmiştir ve katiyen tereddüt edilmemesi icap etmektedir*” beynindeki sözleri üzerine, ahali çeşitli bağışlarda bulunmuştu. Kadızade İbrahim Efendi bir defter açarak Demiryolu’ndan Halil Çavuş bir lira Osmanî ve beş kimse tarafından yirmi beş kuruş ve Çayıçi Mahallesi’nden Esad Ağazade Mustafa Efendi yedindeki sergi sırf gümüş sâati ile 40 dirhemlik gümüş kösteği donanmaya yardım olmak üzere vermişti²⁸.

Aynı gün Kadızade İbrahim Efendi cebinde parası olmadığından bahsederek bir inek vereceğini söylemiş, Kahveci Müezzinoğlu Abdi’de bir tosun ve validesi tarafından da bir düve verilmiş bu suretle toplanan iane yüz otuz üç kuruş olarak saatle beraber Müdafaa-i Milliye azasından Hacı Süleyman oğlu Ahmed Efendi’ye teslim edilmiştir. Söz konusu saat müzayede de yüz elli kuruşa ihale edilerek yedindeki akçe iki yüz seksen altı kuruşa baliğ olmuştur²⁹. Ancak bu bağışlarla birlikte üç baş hayvanın elde tutulması ve hemen satılmaması usulsüzlük iddialarına neden olmuş, yapılan teftiş sonucunda durum aydınlatılmıştır.

Teftiş raporuna göre, Sapanca Nahiyesi küçük bir kasaba olmakla beraber geçim kaynağı koza ile meyveden ibarettir. Bu sebeple gerek saat gerekse hayvanatın mahsus zamanında müzayedeye vaz’ında daha çok menfaat temin edilmesi amaçlandığından bunda bir sût’-i niyet değil belki hüsn-i niyet olduğuna kanaat getirilmiştir. Teftiş raporuna göre, bu durumun ortaya çıkmasında en önemli etken, Sapanca Nahiyesi ahalsinin Laz, Gürcü, Çerkes, Türk olmak üzere farklı unsurlardan meydana gelmiş olmasından dolayı,

27 TİTE, KN:205,BN:27,1a001.

28 TİTE, KN:205,BN:10-1001.

29 TİTE, KN:205,BN:10-2001.

birbirlerinin yaptıklarını tenkit yüzünden hâsıl olmuştur ki benzeri durumlarla daha önceden de karşılaşmıştır. Ancak hiçbir surette kötü niyet söz konusu olmayıp, hepsinin arzusu hizmet-i vataniyeden ibarettir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli sebep ise Donanma Cemiyeti ve Müdafaa-i Milliye Şubesi'nin atalet içinde olmalarıdır³⁰.

Donanma Cemiyeti ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti iane konusunda bazı durumlarda ortak hareket etmekle birlikte iki cemiyet arasında zaman zaman çekişmeler ve anlaşmazlıklar yaşandığı da görülmektedir. Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umumisi'nden, Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkez Umumisi'ne gönderilen bir yazı bu duruma örnek teşkil etmektedir. İzmit ve civarına gönderilen Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Fatih Merkez Şubesi Mutemedi Fazıl Efendi'nin, İzmit Donanma Cemiyeti Şube Reisi Hacı Bey tarafından kötü muameleye maruz kalarak ianeden men edildiği ve cebren İstanbul'a sevk edilmekle tehdit edildiğini iddia ederek şikâyetle bulunması iki cemiyet ileri gelenleri arasında gerginliğe neden olmuştur. Bu durum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından teessüfle karşılanmıştır³¹.

Bu şikâyet yazısına bizzat karşılık veren İzmit Donanma Cemiyeti Şube Reisi Hacı Bey ise Fazıl Efendi'nin kendisinin Fatih Türbedarlarından bulunduğunu ifade eyleyerek donanma ianesi için sandukça(?) gezdirmek üzere müracaatta bulunduğunu ve adı geçen şahsa belediyede müteşekkil komisyona gelmesi rica edildiğini belirtmiştir. Hacı Bey, kendisi ile birlikte Belediye Reisi Abidin Bey ve İttihat Terakki Cemiyeti murahhası Hoca Rıfat Efendi'nin birlikte müzakerede bulduklarını söyleyerek, neticede komisyonun belirtilen amaçla sandukça dolaştırılmasını uygun görmediğini üstelik bu kararın Fazıl Efendi'nin de ittifakıyla hasıl edildiğini ifade etmiştir. Üstelik Fazıl Efendi'nin kendisinin dahi donanma ianesi için komisyonun gösterdiği faaliyeti ve ahalinin hamiyetini bir lisan-ı şükran ile yad eylemiş olduğunu belirten Hacı Bey, bu durumu hayretle karşıladığını da cevap yazısında dile getirmiştir³².

Daha önce de belirtildiği üzere, Donanma Cemiyeti'ne iane de bulunanlar yaptıkları yardımın derecesine göre Donanma Madalyası ile taltif edilmişlerdir. Bu madalyayı almak halk arasında çok rağbet görmüş ve önemsenmiştir. Başta Donanma Mecmuası olmak üzere madalya alanların isimleri basında ilan edilmiştir. Donanma Cemiyetince imal ettirilecek bu madalyalar tunç, nikel, gümüş, altın ve fevkalade altın olmak üzere beş çeşit olup fevkalade altın, beş yüz altından fazla yardım yapanlara verilmiştir. Bu madalyalar takdir nişanı olarak verilmekle birlikte esasında cemiyetin gelirini arttırmak amacına yöneliktir. Madalya masrafları sahibinden tahsil edildiği gibi bu madalyalardan herhangi birine sahip olanlar bir üst madalyaya sahip olmak için yardım miktarını da arttırmak zorundadır³³. TİTE arşivinde bu konu ile ilgili çok sayıda belge ve defter mevcuttur³⁴.

İzmit müstakil livasında da birçok kişi Donanma Madalyası ile taltif edilmiştir. Gönderilecek madalyaların niteliği ve bedeli ile ilgili yazışmalarda ayrıntılı bilgilere rastlanmaktadır³⁵. Bu yazışmalarda dikkat çeken noktalardan birisi de madalyaların gönderilmesinde ortaya çıkan gecikmelerdir. İzmit Osmanlı Donanma Merkez Şubesi Reisi tarafından genel merkeze yazılan bir dilekçede, ianede bulunan Mutasarrıf'ın, Belediye Reisi Abidin Bey ve şube azalarından Hakkı ile tüccar Halid Eyüb ve Katip Fethi Beyler'in madalya ile taltif edildikleri halde söz konusu madalyaların henüz gönderilmemiş olduklarına dair şikâyetleri belirtilmektedir³⁶. Aynı dosyada cevaben Mutasarrıf Bekir

30 Aynı yer.; KN:205,BN:10- 3001.

31 TİTE, KN:225,BN:3-3001.

32 TİTE, KN:225,BN:3-4001.

33 Özçelik, *a.g.e.*, s. 222-223.

34 Bkz. TİTE, KN:199,BN:25, Birinci ve İkinci madalya defterleri fihristleri; Madalya değer hesaplarına örnek olarak ayrıntılı bir cetvel, Bkz. TİTE, KN:201,BN:16(1001- 2001-3001).

35 TİTE, KN:201,BN:16-5a001.

36 TİTE, KN:99,BN:2-2001,21 Mart 331.

Bey'in gümüş madalya ve diğer dört kişinin dört tunç madalya ile taltif edildiğine ve söz konusu madalyaların beratlarıyla beraber irsal olunmuş bulunduğundan harçlarının biran önce tahsilinin lüzumuna dair bilgiler de mevcuttur³⁷. Şüphesiz ki, bu minvaldeki örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Cemiyetin İzmit merkez ve bağlı şubeleri teşkilatlanmaya başladıkları tarihten itibaren iane konusunda yoğun çaba gösterdiler ise de, 1917 yılı itibarı ile büyük bir gerileme söz konusudur. Daha önceki yıllarda da müfettiş raporlarında belirtilen bazı şubelerin atalet içinde olduklarına dair tespitler mevcuttur ancak bu dönemdeki faaliyetlerde yoğun bir durgunluk göze çarpmaktadır³⁸.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra ise İttihat ve Terakki Partisi kadar, Donanma Cemiyeti ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti aleyhindeki yayınlar da artış göstermiştir. İttihatçı düşmanlığının olağan görüldüğü bu yıllarda, neredeyse tüm kurumlar İttihatçıların eseri sayılmıştır³⁹. 1919 yılında, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Harbiye Nezareti'ne, Donanma Cemiyeti'nin ise Bahriye Nezareti'ne katılmasına dair Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmış, Damat Ferit Paşa'nın Sadrazamlığı esnasında da bu dernekler feshedilerek malları Hazine-i Maliye'ye devredilmiştir⁴⁰. Cumhuriyet döneminde ise 1925 yılı itibarıyla, Donanma Cemiyeti'nin malları meselesi tekrar gündeme gelmiştir. 1919 tarihli kararnamenin hükümleri lağvedilirken, Donanma Cemiyeti'nin mevcut emval ve emlakiyle hazineye intikal eden nakitleri ve haiz olduğu hukuk Türk Tayyare Cemiyeti'ne devredilmiştir⁴¹.

Sonuç

Stratejik konumu ve İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla, Donanma Cemiyeti'nin önemli merkezlerinden birisi olan İzmit Müstakil Livası Şubesi, toplanan yardımlar açısından ülke genelinde üst sıralarda yer almıştır. Ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi, devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için İzmit halkı da en zor günlerinde fedakârlık göstermekten kaçınmamıştır. Her ne kadar, zaman zaman aksaklıklar yaşansa da, arşiv belgelerinin de gösterdiği üzere yardım toplayabilmek adına köy ve kasabalarda müzayedeler düzenlenmiş ve oldukça yaratıcı çözümler üretilmiştir. Hatta ianenin arttırılmasına yönelik olarak vatandaşlar tarafından değişik fikirler öne sürülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına yaklaşırken şubelerin faaliyetlerinde büyük bir durgunluk söz konusu olsa da, bu durumu ülkenin içinde bulunduğu ekonomik güçlüklerle birlikte değerlendirmek gerekir. Üstelik üretken yaştaki erkek nüfusun büyük bir kısmının cepheden cepheye savaştıkları göz önünde bulundurulacak olursa bu durgunluk olağan karşılanmalıdır. Bütün olumsuz koşullara rağmen, polis memurlarından fabrika işçilerine, mutasarrıftan belediye başkanına, din adamlarından İzmit gümrüğü hamallarına kadar toplumun her tabakasından ve farklı inançlardan insanlar, ellerinden geldiği kadar cemiyete yardımda bulunmaya çalışarak büyük bir dayanışma ve fedakârlık örneği göstermişlerdir.

37 TİTE, KN:199, BN:2-1a001,5 Nisan 331.

38 Gök, *a.g.t.*, s. 201.

39 Özçelik, *a.g.e.*, s. 226.

40 Hüseyin Hatemi, "*Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi*", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, s. 203.

41 Özçelik, *a.g.e.*, s. 233.

KAYNAKLAR

Aydoğan, Erdal, "Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaası Milliyee Cemiyeti'nin Kuruluşu Ve I. Dünya Savaşında Bazı alışmaları", *Atatürk Dergisi*, C.3,S.3, Erzurum:Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Ocak,2003.

Gök, Nurşen, *Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da rgtlenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim dalı, Ankara,2007.

Gök, Nurşen, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 27,S.43, Ankara,2008.

Donanma Mecmuası, S. 47- 48, Kanun-u evvel – şubat 1329/ şubat-Mart 1914.

Hatemi, Hüseyin. "*Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi*", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, s.203.

nder, Selahittin - Ahmet Baydemir, Türk Sineması'nın Gelişimi(1895-1939), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.6,S.2, Aralık,2005.

zelik, Selahattin, Donanma-yı Osmanı Muavenet-i Milliyee Cemiyeti, Ankara,2000.

Tunalı, Ayten, Can, "Aydın Vilayetinde Donanma Cemiyeti'ne yapılan Yardımlarla İlgili Bir Belge", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.39.Ankara,2006.

Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler, İkincci Meşrutiyet Dönemi(1908-1918), C.1, İstanbul,1988.

TİTE Katalog, A7, Ankara,2003.;A8, Ankara,2003.;A9, Ankara, 2005.

TİTE ARşİVİ, KN:199,BN:2-1a001,5 Nisan 331.

TİTE ARşİVİ, KN:99,BN:2-2001,21 Mart 331.

TİTE ARşİVİ, KN:201,BN:16(1001- 2001-3001).

TİTE ARşİVİ,KN:201,BN:16-5a001.

TİTE ARşİVİ, KN:205,BN:27-1001. ; ,1a001.

TİTE ARşİVİ, KN:205,BN:10-1001.; 2001; 3001

TİTE ARşİVİ, KN:207,BN:10, 03.11.1329.

TİTE ARşİVİ, KN:207,BN:10-2001.;1001.

TİTE ARşİVİ, KN:225,BN:3-1001;2001.;3001; 4001

TİTE ARşİVİ, KN:253,BN:8, 02.07. 1330.